

ΤΑ ΘΕΡΙΝΑ ΘΕΑΤΡΑ

Α'.

Τὸ φθινόπωρον καὶ αἱ ἐσπεριναὶ διασκεδάσεις. — Τὰ θέατρα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Δουμαῆς. — Ἱστορία καὶ ἐπίδρασις τοῦ χειμερινοῦ θεάτρου. — Τὰ διεθνή κόμματα καὶ τὸ βασιλείον τῆς φύσεως ἐπὶ τῆς σκηνῆς. — Τίνι τρόπῳ τὸ θέατρον ἐγένετο ἀφορμὴ ἀποτυχίας 11 βουλευτῶν. — Χειμῶν καὶ θέρος. — Πρῶται ἀπόπειραι ὑπαίθριων θεάτρων. — Ὁ Καραγκιόζης καὶ οἱ ὄπλαρχηγοί. — Πῶς διεσκεδάζον ἄλλοτε μὲ μίαν δεκάραν. — Τὸ πρῶτον κῦτταρον. — Αἱ Τοῦμπλαι καὶ ἡ νυκτερινὴ των σονοδία. — Ἡ κυριαρχία τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος καὶ ἡ ἀντιζηλία δύο θεάτρων. — Ἐπεισόδια καὶ προγράμματα. — Εἰς κῶνον φιλόμους.

Τὸ θέρος περῆλθεν ἤδη ἀδιάφορον ἂν ἡ ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις ἐβράδυνε νὰ ὑποστῇ τροπὴν συμφωνοτέραν πρὸς τὴν νέαν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ ἂν ὁ καύσων φαίνεται ἐνίοτε διασώζων περὶ τὸ τέρμα του παράκαιρον σφοδρότητα. Ἡ δὲ ἡλιος ὀκνηρὸς ἐγείρεται καὶ ραθύμως προβάλλει ἀπὸ τὴν δεξιὰ τοῦ Ὑμηττοῦ, ἐνῶ τὰνάπαλιν ἡ νύξ κατέρχεται ταχεῖα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅταν ὁ πέπλος τοῦ σκότους ἐξαπλωθῇ, τὸ φθινόπωρον μὲ τὰς ὑγρὰς του πτέρυγας διασπείρει ὑγρασίαν παγεράν καὶ νοσογόνον καθιστώσκει τὴν ἐν ὑπαίθρῳ διαμονὴν κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας δυσάριστον καὶ ἐπιβλαβῆ. Κατ' ἀνάγκην ἄρα ἢ καθ' ἐσπέραν συνάθροισις τοῦ πλήθους βεβημηδὸν ἠραιώθη καὶ αἱ δημόσιοι διασκεδάσεις αὐτοῦ ἐψυχροράγησαν. Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ἀσφαλέστερον γνώρισμα τῆς οὐρετικῆς λήξεως τῆς θερινῆς περιόδου διὰ τὴν πόλιν μας. Ἡ ἐν ὑπαίθρῳ κοινὴ καὶ θορυβώδης εὐθυμία ἂν δὲν καταργῆται τέλειον, καταμερίζεται ὅμως καὶ ἀρχίζει νὰ ἐπιζητῇ καταφύγιον κατὰ τὰς ὥρας τῆς νυκτός, ἧς τὸ χοῦμα ὁσημέραι καθίσταται ἀπέραντον κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ ἀγαθοῦ Στρεψιάδου, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ καιρὸς ἀκόμη δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐν τῷ οἴκῳ συγκέντρωσιν καὶ τὰς ἀθῶας παρὰ τὴν ἐστίαν διασκεδάσεις μεταξὺ οἰκείων καὶ φίλων, δι' ὧν παρέρχονται γοργότερον καὶ εὐθυμώτερον αἱ ὥραι. Καὶ ἐπικρῆται οὕτως εἶδος τι μεσοβασιλείας ἀχάριτος, μεταβατικὴ τις κατάστασις ἀνιαρά, ἧτις συνδυαζομένη μὲ τὰς στερήσεις, ἄς συνεπιφέρει ἀναγκαιῶς ἢ φθινοπωρινὴ ὥρα τοῦ ἔτους εἰς τὰς ἐξεις καὶ τὴν δίαιταν, μὲ τὸν μαρασμὸν ὅστις ἐπεκτείνεται βαθμηδὸν ἐπὶ τῆς τέως θαλερᾶς βλαστήσεως, μὲ τὴν φαιάν σινδόνην τῶν συννέφων, ἧτις συνεχέστερον ἤδη ἀποκρύπτει τὸ κυανοῦν στερέωμα, ἐπιτείνει τὴν μελαγχολίαν, ἣν ἐμ-

πνέει ἀκουσίως εἰς τὴν ψυχὴν ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βαθμιαία νέκρωσις τῆς φύσεως.

Ἄλλὰ μὴ ὑπολάβῃ ἐκ τούτων ὁ ἀπείρως ἔχων τοῦ ἀθηναϊκοῦ βίου ὅτι αἱ ἐσπεριναὶ διασκεδάσεις, αἱ καταργούμεναι παρὰ τοῦ φθινοπώρου εἰσὶ πολλαὶ καὶ ποικίλαι. Ἡ πρωτεύουσα ἡμῶν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶνε ἢ μᾶλλον ἐστερημένη πόλις τοῦ κόσμου, διότι δὲν ἐυστηματοποιήθη ἀκόμη ἐνταῦθα ὁ κοινωνικὸς βίος καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ψυχαραγωγῆς δὲν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς τὸν ἀπαιτούμενον βαθμὸν τοῦ ἐξευγενισμοῦ. Ἄν ἀφαιρέσωμεν τὴν ἀνέξοδον ἀπόλαυσιν τῆς θεᾶς τοῦ ἐξαισιῶς γλαυκοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὰς ἀστεροφειγεῖς νύκτας καὶ τὸ μαγικὸν θέλητρον ὅπερ ἐπιχέει ἢ πρὸς λάμπις τῆς σελήνης τὰς ἐσπέρας, καθ' ἃς ἡ οἰκτιρμῶν Ἄρτεμις εὐσπλαγχνίζεται τρόπον τινὰ τοὺς κατοίκους τοῦ ἄστεως τοὺς παραπαίοντας ἐν τῇ ἀμφιλύκῃ τῆς πενθίμου καὶ ψυχοραγούσης δι' ἀερίοφωτος φωταψίας, ἂν δὲν θεωρήσωσι ὡς διασκέδασιν τὴν πολύωρον καὶ ὀκνηρὰν διαμονὴν παρὰ τὰ πρόθυρα τῶν καφενειῶν μὲ τὴν καταναγκαστικὴν ὑποβολὴν τῆς μὲν ἀκοῆς εἰς τὰ παράτονα ἠχηήματα διχονοούσης ὀρχήστρας τῶν δὲ νεύρων τῆς ὀσφρήσεως εἰς τὰς παντοίας ἀναθυμιάσεις τὰς ἀνακιδιδόμενας ἀπὸ πάσης γωνίας τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐδάφους, θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ μόναι ὑπολειπόμεναι διασκεδάσεις εἶνε τὰ ὑπαίθρια θέατρα καὶ τούτων τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, πρὸς ἐκπλήρωσιν παλαιᾶς ὑποσχέσεως δοθείσης εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς σελίδας συγκεφαλαιούντες ἐν ὀλίγοις τὰ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Τὰ θέατρα ταῦτα τὰ ὑπαίθρια εἶνε δημιουργήματα τῆς ἀνάγκης. Τὰ θεατρικὰ θεάματα οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἀφθονα ἐν Ἀθήναις, ἢ ἑλλειψίς δὲ αὐτῆς τῆς τερπνοστάτης καὶ εὐγενεστάτης τῶν ψυχαγωγιῶν κατέστη ἰδίως ἐπαισθητὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅτε ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ εἰς τὴν προϋπάρχουσαν κοινωνίαν προσθήκη νέων συμμιγῶν στοιχείων καὶ ἡ ἐπελθοῦσα περὶ τὰ ἦθη μεταβολὴ ἔνεκα τῆς στενοτέρας μετὰ τῆς Ἑσπερίας σχέσεως ἐδημιούργησε νέας ὀρέξεις καὶ νέας ἀξιώσεις δεδικαιοποιημένας. Ὅτε κατὰ τὸ 1860, ἂν δὲν ἀπκτώμαι, ὁ περιώνυμος μυθιστοριογράφος Ἀλέξανδρος Δουμαῆς ἐπεσεύφη τὴν πόλιν μας, ἀφικόμενος τὴν ἐσπέραν καὶ ἐπειγόμενος ν' ἀνεύρη ἀμέσως φίλον του ἐνταῦθα διαμένοντα ἐξήτασε ποῦ ἠδύνατο νὰ τὸν ἀπαντήσῃ καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ φίλος του εὐρίσκετο εἰς τὸ θέατρον ἑρωτήσας δὲ εἰς ποῖον θέατρον, ἠπόρησε, καθὰ ὁ ἴδιος διηγεῖται πού, ἀκούσας ὅτι ἐν καὶ μόνον θεάτρον ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς τοῦ Μοντεχρίστου πολὺ περισσότερον θὰ ἐξεπλήσαστο ἂν ἐπιζήσας καὶ ἐρχόμενος καὶ αὐθις

εἰς Ἀθήνας μετὰ τριακονταετίαν περίπου ἤκουεν ὅτι θέατρον δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲν, διότι τὸ μὲν παλαιὸν ἐκεῖνο σαθρὸν καὶ γεγηρακός, οἰκητήριον κκταστὰν ἀρχαίων καὶ νόσων ἐστία ἐγένετο ἄχρηστον, τοῦ δὲ βραδείως καὶ ἰδιωτικῆ συνδρομῇ ἀνεγερθέντος νέου εἰσέτι ἡ διασκευὴ δὲν εἶχε πρὸ ὀλίγων εἰσέτι ἡμερῶν περατωθῆ. "Ὅπως δὴποτε ὅμως τὸ μόνον αὐτὸ τῶν Ἀθηναίων θέατρον, τὸ χειμερινὸν κατόπιν ἀποκληθὲν πρὸς διαστολὴν, ἀνταπεκρίθη ἐπὶ μικρὰν περίοδον ἐτῶν εἰς τὸν προρισμὸν τοῦ ὑπῆρξε μάλιστα ἐποχῆ, ὅτε, ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ πτωχολαζωνεῖα δὲν εἶχεν ἐκδιώξει τὴν ὀλιγάρκειαν, τὸ χειμερινὸν θέατρον τῶν Ἀθηναίων, νὰς ἀπερίττος εἰς τὴν ἀληθῆ σεμνὴν μουσικὴν τέχνην ἀφωτισμένοι καὶ μὴ παρέχον τὴν σκηνὴν του εἰς ἀηδῆ καὶ ἀκόλαστα θεάματα, ἔσχεν ἡμέρας δόξης, ἐντευκτῆριον γενόμενον καὶ τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν παρεπιδημούντων ξένων καὶ τῆς κοινωνίας ἧτις ἀληθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιτετηθευμένως ἐπέδωκε τὴν μουσικὴν αὐτῆς μόρφωσιν Περὶ τοῦ πόσον δ' ἐπέδρασεν εἰς τὴν διάπλασιν καὶ τὴν ἐξευγένισιν τοῦ μουσικοῦ αἰσθημάτων παρ' ἡμῖν τὸ μελοδράμα τοῦ κλαίου θεάτρου εὐχερῶς δύναται νὰ πεισθῆ ἕκαστος ἂν ἀναδιήσῃ τὰς σελίδας τῆς πρώτης τυχούσης Ἀνθολογίας ἢ ἄλλην συλλογῆς ἄσμάτων, καὶ ἴδῃ περιλαμβανόμενος ἐν αὐτῇ πολλὰ πλάς μεταφράσεις τοῦ ἐν τῷ μελοδράματι *Polizka Miller*, περιπαθοῦς ἔσματος: *Quando le sere al placido* γενομένης παρὰ τοῦ Αχ. Παράσχου, τοῦ Λάκωνος, τοῦ Μκταράγκα καὶ ἄλλων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, τῆς γνωστάτης μονωδίας τοῦ *Rigolétto*: *La donna è mobile* καὶ ἄλλα ἄσματα πρωτότυπα ποιηθέντα ἐπίτηδες ὅπως ἐφραμόζονται ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ ἄσμάτων γνωστῶν τῆς *Αουκίας*, τοῦ *Ερνάνη*, τῆς *Βωθῆς* τοῦ Ὠθέρ καὶ ἄλλων μελοδραμάτων. Ἡ φιλόμουσος κοινωνία ζωηρὸν ἐλάμβανε τότε ἐνδιαφέρον διὰ τὰς παραστάσεις τοῦ μοναδικοῦ τῆς πόλεως θεάτρου, ἀναλόγως δὲ τῶν ἰδιαιτέρων ἐκάστου συμπαθειῶν πρὸς τὰς αἰοιδούς σφοδρὸς ἐγενῶτο ἀνταγωνισμὸς θεατρικῶν κομμάτων. Ὑπῆρξε μάλιστα ἐποχῆ ὅτε ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος ἔλαβε χαρακτῆρα διεθνῆ, διότι ὁ τότε ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς Τουρκικῆς Χαλλῆ βέης, ἀνὴρ πλούσιος καὶ ἐλευθέριος, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ προστασίαν τὴν μεσόφωνον, ἕτεροι δὲ ἐκ τοῦ κοινοῦ ἐξ ἔθνικῆς ἀντιζηλιας ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ὑψιφώνου. Πρὸς ἐκδήλωσιν κἄποτε τῶν αἰσθημάτων τούτων τῆς συμπαθείας ἢ τῆς ἀντιπαθείας τοῦ κοινοῦ ἐσυλείτο τὸ ζωϊκὸν βελούσιον, καθότι οἱ μὲν, θιασῶται μὴ ἀκούμενοι εἰς τὰς περιστεράς καὶ τὰς ἀκκνθίδας ἐρριπτόν ἐστιν ὅτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ἰνδικούς ὄρνεις καὶ χοιρίδια, δῶρα ἀσυγκρίτως χρησιμώτερα ὑπὸ

γαστρονομικὴν ἐποψιν, οἱ δὲ ἀντίθετοι ἀφ' ἐτέρου, οἰνεῖ ἀντεκδικούμενοι, δὲν περιορίζοντο εἰς τὰς ἐκ ραφηνίδων καὶ γογγυλίων ἀνθοδέσμας, ἀλλ' ἀπειτόλμων νὰ ρπτωσι καὶ κυνῶν θνησιμακία! Καὶ αὕτη ἡ Αὐλὴ ἐδείκνυε μέρμηκν καὶ ἐνδιαφέρον οὐ μικρὸν ὑπὲρ τοῦ θεάτρου· συνέθη δὲ μάλιστα ἐνεκα τούτου καὶ πολιτικόν τι ἐπεισόδιον οὐχὶ ἀσήμαντον. Κατὰ τὸ 1856, ὅτε ἀντεβασίλευεν ἡ Ἀμαλία, δώδεκα τῶν βουλευτῶν κατεψήφισαν ἐν τῇ συζητήσει τοῦ προϋπολογισμοῦ τὸ ἀναγεγραμμένον ἐν αὐτῷ ποσόν, ὅπερ ἐχορηγεῖτο ἐτησίως διὰ τὸ θέατρον. Τοῦτο δυσηρέστησεν ἄκρως τὴν ὀξύθυμον Ἀνασσαν καὶ ὅτε μετ' ἐλάχιστον χρόνον ἐγένοντο νέαι βουλευτικαὶ ἐκλογαί, πάντες οἱ καταψηφίσαντες, πλην ἐνός βουλευτοῦ Λακεδαιμόνος, ἀπέτυχον. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς καιρούς ἡ βασιλικὴ εὐμένεια συνέτεινε καὶ ἐμμέσως καὶ ἀμέσως εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Δυστυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ 1866 καὶ ἐντεῦθεν ἡ κοινωνία ἐν τῷ βρασημῷ καὶ τῇ ζυμῶσει ἀναπλάσει διατελοῦσα ἀπέστη βεθμηθὸν τῶν πρώην ἡρέμων καὶ ἀπερίττων ἐξέων τῆς καὶ τὸ θέατρον τοῦ μελοδράματος παραμεληθὲν καὶ μὴ τυγχάνον τῆς δεούσης προστασίας παρήκμασε καὶ ὀριστικῶς ἐξέλειπεν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐξηκολούθει ὑφιστάμενον καὶ εὐδοκίμουν, τὸ ἐξ αὐτοῦ εὐεργέτημα θὰ ἦτο πάντοτε μονομερές, διότι τὸ θέατρον δὲν ἠδύνατο νὰ λειτουργῇ εἰμὴ κατὰ τὸν χειμῶνα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς πρωτεύουσας πρὸ πάντων κατὰ τὸ θέρος ἔχουσιν ἀνάγκην ψυχαγωγίας. Τὸν χειμῶνα ὁ πληθυσμὸς εἶνε συγκεντρωμένος, προσεπαυξάνεται δὲ διὰ τῆς ἀθρόας ἐλευσεως τῆς μαθητιώσης νεολαίας, ἧτις προσθέτει σφρίγγος καὶ θορυβώδη φαιδρότητα εἰς τὸν βίον τὸν χειμῶνα δρᾶ ἢ πολιτικὴ καὶ παρέχει ἀφορμὰς ἀσχολίας τὸν χειμῶνα οἱ χεροί, αἱ ἐσπερίδες, αἱ κατ' οἶκον ὀμπγύρεις εἰς τὰ καφενεῖα καὶ τὰς λέσχας καὶ τὰ λοιπὰ κέντρα συναθροίσεως παρέχουσι στάδιον πρὸς τὴν ἐν εὐθυμίᾳ κατανάλωσιν ἀρετῶν ὤρων. Ἀλλὰ κατὰ τὸ θέρος ὁ πληθυσμὸς ἀραιούται, ἡ πολιτικὴ σιγᾶ, ἡ κοινωνικὴ κίνησις ἀπονεκροῦται, οἱ δ' ἀπαξιόμενοι καταναγκαστικῶς ἐν τῇ πόλει, στερούμενοι περιπάτων εὐσκήων καὶ καταφυγίων δροσερῶν, ὑφίστανται τὸ μαρτύριον τοῦ καύσωνος, τοῦ ἀνηλεῶς μιστιζόντος τὴν κακῶς ἀρχῆθεν ρυμοτομηθεῖσαν πόλιν, μετὰ τῶν παρομαρτούντων δεινῶν τῆς κόνεως καὶ τῆς τελευταίου προσταθείσης λειψυδρίας. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ θέρος τὴν ἡμέραν ἡ ζωὴ φαίνεται ἐκλιπούσα ὅσον ἡ ἡμέρα προχωρεῖ, τὸσον εἰς τὰς πεφυρακτωμένας ὁδοὺς οἱ διαβάται εἰσὶν εὐκρηθότεροι νομίζει τις ὅτι ὀλόκληρος ἡ πόλις εἶνε βεβυθισμένη εἰς τὴν siesta,

ὡς τὴν λέγουσι οἱ Ἴσπικνοί, τὸν τρυφηλὸν δηληδὴ ματαμεσημερινὸν ὕπνον. Ἄλλ' ἄμχ ὡς ὁ ἥλιος δύσῃ, ἄμχ ὡς εἰς τὸ γλαυκὸν στερέωμα, τοῦ ὑποίου ἢ πικρατεταμένη αἰθριότης κατατακτᾶ ἀπέλιπτική, προβάλλῃ δειλῶς ἐν ἄστρον, ὡς πρόσκοπος ὃν ἀποπέλλει ἢ νύξ διὰ τὰ ἴδη ἂν ἀπεχώρησεν ἐντελῶς ἢ ἡμέρα, τότε τὸ ἐγκλειστον καὶ ἀσφυκτιῶν πλῆθος ἐξορμᾷ κατὰ χειμάρρους καὶ συρρέει εἰς τὰς πλατείας καὶ τ' ἀναπεπταμένα μέρη ὅπως ἀνακουφισθῆ ἀναπνέον δροσερὸν ὄπωσούν ἀέρα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ δροσερὸς ἀήρ μόνος δὲν ἀρκεῖ πάντοτε πρὸς ψυχαγωγίαν, ἀπητεῖτο δὲ καὶ ποιά τις ἀπὸ λαισὺς πνευματικωτέρως, ἐφευρέθησαν τὰ ὑπαίθρια θέατρα.

Ἡ ἐφευρέσις αὕτη δὲν εἶνε νέα· εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑσπερίας τὰς ἐχούσας κλίμα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἰδικόν μας, ἐν αἷς τὸ θέατρον κατέστη ἀνάγκη ἀπαραίτητος, τὰ ὑπαίθρια θέατρα ἐκπλακί λειτουργοῦσιν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει μας ἢ κατὰ καιροὺς ἐμφάνισις θεατρικῶν θιάσων δρώντων ἐν ὑπαίθρῳ τὴν ἐσπέραν καὶ ἄλλων παρεμφερῶν θεαμάτων δὲν ἦτό τι ὄλως σπάνιον. Θιασὸς τις σχοινοθεατῶν ἐνίοτε ἐκλέγων πρὸς ἐπίδειξιν τῶν ἰκροβάτικῶν αὐτοῦ ἄθλων καὶ τῆς ἰπποδραμαστικῆς του ἰκανότητος τετελειωμένον τι οἰκόπεδον ἢ ἡμᾶς φεσιόφορον καὶ τουρκοφῶνων Ἄνατολιτῶν μετ' ὀρχήστρας ἐκ σαντουριῶν καὶ κοπιτσῶν καὶ λαγούτων καὶ ἄλλων παραδόξων τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα ὀργάνων καὶ με καμμιάν ἐνάαν Ἀρμενοπούλαν, ἢ ὅποια τραγωδίῃ ἐλληνιστί, ἀρμενιστί καὶ ὀθωμανιστί—διότι τοιαύτη ἦτο ἡ φρασολογία τῶν προγραμμαμάτων του—ἐγκαθιδρύετο ἐπὶ προχείρου σκηνῆς εἰς ἐξοχικὸν τι καφνεῖον παρὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἢ παρὰ τὸν Βοτανικὸν κήπον, ἢ παρὰ τοὺς Στύλους, καὶ οἱ εὐδαίμονες κάτοικοι τοῦ ἄστεως ἠτύχουν νὰ διέλθωσι τὴν ἐσπέραν τῶν ὀλιγώτερον τοῦ συνήθους μονοτόνως. Εἰς ἐποχὰς παλαιωτέρως τὴν ψυχαγωγίαν συνοικιῶν τινῶν ἀνελάμβανεν ὁ Καραγκιόζης, μετὰ τοῦ ἀχωρίστου αὐτοῦ συντρόφου Χατζῆ-Ἀϊβάτη, πηγνύοντες τὴν πενιχρὰν σκηνὴν τῶν εἰς τὸν κήπον καφνεῖου τινός. Ὁ Καραγκιόζης, ὅστις εἶνε ὁ πρόδρομος τοῦ Πεοικλῆ, ἀλλὰ δὲν ἔχει καμμία μετ' αὐτοῦ συγγένειαν διότι ὁ τελευταῖος οὗτος εἶνε κατ' εὐθείαν ἀπόγονος τοῦ νεαπολίτου Πουλταινέλλα, ἐγκλιματισθεὶς πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν ὑπὸ τινος πλάνητος ἐκ Κερκύρας θεατρῶνου, ἦτο κληροδότημα τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας, ἅτε ὢν τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ δημῶδους τουρκικοῦ θεάτρου, καὶ περ δὲ μὴ στερούμενος εὐφυΐας καὶ ἐτοιμότητος διέσωζε καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἐθνικότητός του ὄλην τὴν βαναυσότητα καὶ τὴν ἀνηθικότητα τῆς καταγωγῆς του. Αἱ εὐφυιολογίαι του ἦσαν συνήθως χονδραὶ καὶ ἀ-

γροῖκοι, τὸ θέμα δὲ τῆς παραστάσεως ἐξικνεῖτο πολλὰκις μέχρι τοῦ ἐσχάτου ὀρίου τοῦ ἀσέμνου. Καὶ ἐν τούτοις ἡ κοινωνία ἐκείνη ἢ ἄξιστος καὶ ἀπικιδαγώγητος ἐθέλγετο ἐν τῇ ἀπειροκαλίᾳ τῆς ἐκ τῶν τοιοῦτων θεαμάτων, ἀτινὴ ἰδιαίτερος ἔτερπον τοὺς προὔχοντας τότε ὀρεσιβίους πρὶν ἄνδρας τῆς Ἑπανάστασεως. Οὗτοι καὶ ἀφοῦ ἐτιμήθησαν διὰ βαθμῶν καὶ περιωπῆς ἀναλόγου πρὸς τὸ πολεμικὸν αὐτῶν κλέος, διετήρουν ἐν τε τῇ συμπεριφορᾷ καὶ ταῖς ἐξεσι τοῦ βίου τὴν ἀπλοϊκότητα καὶ τὴν τραχύτητα, ἢν ἀπέκτησαν διηνεκῶς βιοῦντες ἐν ταῖς στρατοπέδοις, ἤκιστα συμμορφούμενοι πρὸς τὴν ἀβρότητα τῶν ἐξευγενισμένων ἡθῶν καὶ δυσχεραίνοντες μάλιστα ἐπὶ τῇ ἐπικρατήσει αὐτῶν. Περὶ ἐνός τούτων, ἐπισήμου ὄπλαρχηγοῦ τῆς Στερεᾶς, διηγῶνται ὅτι εἰσελθὼν ποτε μετὰ τῆς πολυκρίθμου συνοδικῆς του ἐξ ἐνόπλων πκλληκρίων εἰς τὸ τραπεζικὸν θεατρίδιον ἐνός Καραγκιόζη, διετάξεν ὑπεροπτικῶς καὶ ὄλως ἀδιαφορῶν πρὸς τὸ αὐτόθι ἠθροισμένον δημόσιον νὰ διακοπῆ ἢ ἀρξαμένη παράστασις καὶ ν' ἀρχίσῃ ἕτερα τῆς ἀρεσκείας του. Πήτῳσαν ἡ ταλκίπυρος θιασάρχης ἐξετέλεσε τὴν διαταγὴν, διεξήγαγε τὴν παραγγελλεῖσιν παράστασιν, μίαν τῶν αἰσχυροτάτων τοῦ δραματολογίου του, ὁ δὲ στρατηγὸς ἀφοῦ ἐθέλγη ἐκ τῶν ἀνυποφῶρων βωμολοχιῶν αὐτῆς, ἀπῆλθε μετὰ τῶν ἐκολούθων του μεθ' ἡγεμονικῆς ἐλευθεριότητος ἀμείψας τὸν πειθηνίως ὑποκύψαντα εἰς τὴν ἰδιοτροπίαν του θεατρῶννην. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Καραγκιόζης· ἀλλ' ὅπως σχηματίσωσιν οἱ ἀναγνώσται ἐντελεστέρων ὄπωσούν ἰδέαν περὶ τοῦ εἶδους τῶν θεαμάτων αὐτῶν, παραθέτω τὴν περιγραφὴν μιᾶς παραστάσεως, εἰλημμένην ἐξ ἐνός φύλλου τῆς *Φήμης* τοῦ 1852, ἐφημερίδας παρακολουθούσης τότε ἐπιμελίστερον τῶν ἄλλων τὴν κοινωνικὴν κίνησιν. Ἴδου ἐπὶ λέξει ἢ περιγραφῆ:

«Κατὰ τὴν συνοικίαν Πλάκας ἐσυστήθη ἀνατολικὸν θέατρον, ἐξοδεῦν δὲ τις δέκα μόνον λεπτά, πέντε δηλαδὴ διὰ τὴν εἴσοδον καὶ πέντε δι' ἕνα ναργιλῆν, δύναται νὰ διασκεδάσῃ τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας, ἐξακολουθῶν νὰ γελᾷ ἀκαταπαύστως καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα.

«Κατὰ τὴν τελευταίαν παράστασιν ἐωρτάσθησαν οἱ γάμοι τοῦ Καραγκιόζη, ὅστις, κατὰ τὴν φράσιν του, ἐπροθυμοποιήθη νὰ προσκαλέσῃ διαφόρους ἀπὸ Δύσιν καὶ Ἀνατολήν, Ἀρκτον καὶ Μεσημερίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ Δωδεκάνησα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἔβλεπέ τις διαφόρων εἰδῶν ἀνθρώπους με ποικίλας ἐνδυμασίας, οἷον Καβούκια, Σκρίκια, Καλπάκια, Σερβίτες, Σκούφιας, Φέσια, Μπονέταις, Πιπριαῖς, Καπέλλα, Κεσκέτα, καὶ κατὰ συνέπειαν Τσουμπέδες, Μπινίσια, Τσακτοῖρια, Μπουρνούζια, Ἀνταριά, Ζιπού-

νια, Καθβάδια, Γούναις, Πουτούρια, Σαλθάρια, Γιαμπουρλούκια, Καππότα, Σουρτούκκ, Μαντέλα, Ράσεκ κλπ. Ὁ ἴδιος Καραγκιόζης με λαχοῦρι σάλι εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ φέρων τὴν ἐπίσημον στολὴν (in Fustibus) ὑπεδέχετο τοὺς προσκεκλημένους, ἐπαναλαμβάνων συχνά: αἰ-πειδὴ καὶ εἰς γάμον ἐκλήθης, μὴ τσάτρα-πάτρα!» Ὁ Ναστραδὶν Χόντζας καθλιευμένος εἰς καμῆλαν ἰσταμένην μεταξὺ τεσσάρων μιναρῶδων καὶ περιστοιχισμένος ἀπὸ δώδεκα Δερβισίδες ἦτο ἐπιφορτισμένος τὴν θρησκευτικὴν τελετὴν. Κουμπάρος δὲ ἦτο ὁ Χατζῆ Ἀπτουρραμάνης φέρων ἐπίσημοτέρην τοῦ Καραγκιόζη στολὴν καὶ κουμπαρατζιδικὸν καθοῦκι.

«Εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον μας θέλομεν διαλάβει τὰ καθέκαστα τοῦ γάμου καὶ τὸ δοθὲν ὑποθετικὸν γεῦμα, ὅπου ὁ Καραγκιόζης ἔλεγεν εἰς τοὺς ζητοῦντας φαγητά: «Κατάπινε!» καὶ ἀκολούθως ὁ Χατζῆ Ἀϊβάτης ἀνέπτυξε τὸ ζήτημα ἀποδείξας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ὅτι τὰ πάντα κατορθοῦνται διὰ τῶν ιδεῶν. Διακρούσης τῆς τελετῆς ὁ Κουτζουτζούκ Ἀντριας ἀνεψιὸς τοῦ Καραγκιόζη, ἐπαί-ζε τὸ Κουμουζουλουπέ Μασκαρατζίκ με τὸ κύμβαλον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διακαπῶνμακάμ ἀτζιρέμ εἰς ἧχον πρωτόβαρον, κατὰ τὸν Κουτουζέλην, ἐξομοιούμενον με τὴν διωδίαν (duetto) τῆς Νόρμας.» Τῇ ἀληθείᾳ ἀποσεῖ τι νὰ θαυμάσῃ τις περισσότερο εἰς ταῦτα, τὸ εὐτελὲς τοῦ τιμῆματος ἢ τὴν ἀφελῆ ὀλιγάρκειαν τοῦ συρρέοντος; καὶ τερπομένου εἰς τὰ τοιαῦτα θεάματα δημοσίου!

Κυρίως ὅμως, παρεκτός τῶν μεμονωμένων τούτων ἀποπειρῶν, ἡ γένεσις καὶ ἡ διαρρυθμισις τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος καὶ ἡ συστηματοποίησης τῶν θερινῶν ὑπαιθρίων θεάτρων ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1871 καὶ ἐνεῦθεν. Ἀπόπειρά τις ἀνεγέρσεως σχετικῶς μονίμου παραπήγματος δια θερινὸν θέατρον ἐγένετο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν περὶ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμοιοίας, καὶ ἀπὸ τῆς προχείρου ἐκείνης σκηνῆς δύο ἢ τρεῖς ἀοιδοί, ναυάγια θιάσων διασκορπισθέντα, μὴ προστατευόμενα ἀκόμη τότε ὑπὸ τῆς ὀφίας πατρικῆς μερίμνης τοῦ κ. Κρίσπη ἔψαλλον πεποιοθῆτες ἐπὶ τὴν φιλόανθρωπον τοῦ κοινοῦ συγκατάθεσιν τεμάχια διαφόρων ἰταλικῶν μελοδραμάτων. Ἄλλ' ἡ συγκέντρωσις ἔμελλε νὰ γείνη περὶ τὸν εὐρὺν καὶ εὐάερον χῶρον τῶν Παρλισιῶν, ὅπου τὸ πλῆθος προθυμότερον ἐνεφιλοχῶρει, ὡς πρῶτον κύτταρον δὲ τῆς νέας πλάσεως ἐχρησίμεισε τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν. Τὸ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρθητοῦ χλοερὸν αὐτὸ ἐρημικὸν καφεναῖον, εἰς ὃ ἀπέδωκαν ρωμαντικὴν ἐπισημότητα οἱ γλαφυροὶ καὶ περιπαθεῖς στίχοι τοῦ κ. Ἀχιλλέως Παράσχου, εἰ-μαρτο ν' ἀποκτήσῃ καὶ ἐτέραν πολλῶν θορυβωδεστέραν φήμην κατόπιν, γενόμενον τὸ κέντρον

πολυταράχου νυκτερινῆς τύρβης. Αὐτόθι εὔρον φιλοξενίην αἱ Τοῦμπλαι, βοημίδες ἀοιδοὶ καὶ μουσικαί, ἀποκληθείσης οὕτως ἐκ τῆς ἐπώδου: *Τοῦμπλα, τούμπλα, λὰ λὰ ρά!* ἦν συχνάκις ἐπανελάμβανε μίκα ἐξ αὐτῶν τὸ παρωνύμιον αὐτὸ τόσο καλῶς ἐφηρμόσθη, ὥστε παρέμεινε καὶ ὡς ὄνομα προσηγορικόν, *Τοῦμπλαι* δὲ κοινῶς ἐκαλοῦντο ὕστερον εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος πάσαι ἀνεξαιρέτως αἱ περιπλανώμεναι ξέναι ἀοιδοὶ τῶν ᾠδικῶν καφεναῖων. Ἡ ἐμφάνισις τῶν *Τοῦμπλαῶν* πολλὴν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸ ἄπειρον ἀκόμη τότε κοινόν, θερμόταται δὲ ἦσαν αἱ πρὸς αὐτὰς ἐκδηλώσεις τῶν ἐρωτολήπτων, οὐς μετ' εὐστόχου κυριολεξίας τὸ κοινὸν ἀπεκάλει *θύματα*, καὶ μάλιστα τινῶν ὧν αἱ λευκάζουσαι τρίχες, μεθ' ὅλην τὴν συνηγορίαν τοῦ Ἀνακρέοντος, ἀναρμόστως εἶχον πρὸς τοῦ αἰσθηματος αὐτῶν τὴν ζέσιν. Τὴν ἀπήχησιν τῶν ἐλαφρῶν αὐτῶν κοινωνικῶν σκανδάλων δύναται ν' ἀνεύρῃ ὁ βουλόμενος διατρέχων τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς; ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικώτερον καὶ τὸ παρέχον ἰδέαν σαφῆ τῆς διαφορᾶς τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἡθῶν εἶνε ὅτι αἱ ἀρχαὶ ὑπ' ὄψιν ἔχουσαι φαίνεται τὸ σχετικῶς τότε πρόσφατον θλιβερὸν ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς μιᾶς τῶν ἀμαζῶνων τοῦ θιάσου Σουλιέ, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀκριβὰ ἐπλήρωσε δι' ὕλικῆς καὶ ἠθικῆς ζημίας τὰς λίαν παραβόλους ἐρωτικὰς ὁρμὰς ὀλίγων ὑπηκόων τῆς, ἔκρινον καλὸν νὰ συνοδύωσιν διὰ κουστωδίας πεζῶν καὶ ἰππέων τὰς εὐειδεῖς ἀοιδούς, ὅτε τὴν νύκτα ἐπέστρεφον ἀπὸ τοῦ θεάτρου εἰς τὸ κατάλυμά των. Ἐπειτα κατὰ τὸ 1873 ἀνηγέρθησαν τὰ θερινὰ θεάτρα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Γλισιδῶν Μουσῶν, τὸ μὲν ἀντικρὺ, τὸ δὲ παραπλευρῶς τοῦ Ἄντρον. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐκυριάρχησέ τὸ ἰταλικὸν μελοδράμα ὑπὸ πλήρων ὅμως καὶ μάλιστα διπλῶν καὶ τριπλῶν ἂν οὐχὶ ἀνεπιλήπτων τὴν ἀξίαν θιάσων ἐκτελούμενον, ὁσάκις δὲ περιφέρομαι ἀνά τὰ μέρη ἐκεῖνα, δι' ὧν τῶρα διέρχεται ἡ λεωφόρος Ὀλγας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς τύρβης τοῦ ἐορτασίου περιπάτου ἀναπολῶ τὴν παρελθούσαν εὐκλειαν τῶν ἐκεῖ διεσπαρμένων θεάτρων, τινῶν ἐκ τῶν ὁποίων σῴζεται ἀκόμη χαίμων ὁ σκελετός τῆς σκηνῆς ὡς σκάφος ναυαγήσαντος πλοίου καὶ ραγδαῖαι ἐπέρχονται εἰς τὸν νεῦνον αἱ ἀναμνήσεις, ὧν τινες παροδικῶς διηγῆθην ἄλλαχού.

Μεταξὺ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν *Γλισιδῶν Μουσῶν* ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ζωηρὰ ανταγωνισμὸς ἀμιλλα ἀνεπιβάζετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἐνὸς ἢ *Τραβιάτα*; ἀμέσως τὴν ἄλλην ἐσπέραν ἢ *Τραβιάτα* ἀνεπιβάζετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἐτέρου. ἔβλεπε τὸ ἐν ὅτι ἡ *Airda* νῦν δοκίμει εἰς τὸ ἀντικρυνόν; ἀμέσως καὶ ἐκεῖνο

ἀνήγγειλε διὰ μεγάλων προγραμμάτων τὴν *Altdar*. Οὕτω αἱ δύο Τραβιάται διηγωνίζοντο διὰ λαρυγγισμῶν εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἡ ἀνηλεὴς φθίσις ἐθέριζε καὶ τὰς δύο καθ' ἑκάστην ἐσπέραν σχεδὸν ταυτοχρόνως ἢ εἰς τόσον ὀλίγην διαφορὰν χρόνου, ὥστε οἱ θεαταὶ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς θεάτρου, ἔνθα παρέστησαν εἰς τὸν σπαρακτικὸν θάνατον τῆς μιᾶς, εἰσερχόμενοι καὶ εἰς τὸ ἕτερον, ὑφίσταντο διπλοῦν τὸ μαρτύριον παριστάμενοι καὶ εἰς τὴν ἀγωνίαν τῆς ἄλλης. Καὶ τοῦτο προήρχετο κυρίως ἕνεκα τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης τοῦ Κωστῆ, τοῦ ἀπλοῖκοῦ καφεπώλου ὅστις ipso jure μετεμορφώθη εἰς θεατρῶννη τῶν Ἰλισσιδῶν Μουσῶν καὶ ὅστις ἀπῆται ν' ἀναβιβάζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου του τὰ εὐδοκιμοῦντα εἰς τὸ ἀντιζήλον θέατρον μελοδράματα ἄνευ δοκιμῆς καὶ, τὸ περιεργότερον, ἄνευ τῶν μουσικῶν χειρογράφων ἐνίστε! Καὶ τὰ παρατράγωδα δὲν ἔλειπον ὅτε ἡ μὲν Κωστῆς γοερῶς θρηνῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν του ἐπετίθετο διὰ γρόνθων κατὰ τῶν ζητούντων τὴν ἀμοιβὴν των ἀοιδῶν ὅτε δὲ τὸ θέατρον ἀνεστατοῦτο, διότι μία λυχνία πετρελαίου κατέπιπτε καὶ μετέδιδε τὸ πῦρ εἰς τὸ . . . ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τύμπανον, τὸ δὲ κοινὸν παρίστατο ἐκπληκτικὸν εἰς τὴν φανταστικὴν ταύτην πυρπόλησιν ἄλλοτε πάλιν ἐνῶ ἤρχιζεν ἡ παράστασις. Ἐλείπειν αἰφνης εἰς τῶν κυριωτέρων ἡθοποιῶν. Συνέβη μάλιστα μίαν φορὰν ἐν τῇ β' πράξει τῆς *Λουκίας* νὰ λείψῃ ὁ παρὰ πάντων τῶν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τῇ πλατείᾳ ἀναμεινόμενος νυμφίος. Ἐνεκα τούτου οἱ γάμοι τῆς ἀτυχοῦς μνηστῆς τοῦ Λαμεμμουρ ἐκινδύνεον νὰ ματαιωθῶσι καὶ πάντες διετέλουν ἐν ἀμηχανίᾳ, ὅτε ἀπεσόβησε τὸν κίνδυνον τὸ θάρρος γηραιοῦ τινος μέλους τοῦ χοροῦ προβάντος τολμηρῶς εἰς τὸ μέσον καὶ ἀναπληρώσαντος τὸν ἀπουσιάζοντα γαμβρόν! Αἱ ἀνωμαλῖαι αὐταὶ ἐξετείνοντο καὶ μέχρι τῶν προγραμμάτων, εἰς ἃ μετεφράζετο τὸ γνωστὸν μελοδράμα τοῦ Δονιζέττη *Elixir d'amore* διὰ τοῦ: *Ἀλεξιβρόχιου* τοῦ *Ἐρωτος* (!) καὶ εἰς ἃ ἐσημειοῦτο ὅτι ὁ βαρῦτονος ὑποκριθῆσεται τὸν ὀθωμανὸν *Ἀβδουλλάχ*, διότι εἶχον παραμείνει εἰς τὸ πρόγραμμα ἀναλλοίωτα τὰ πρόσωπα καὶ ἡ διανομὴ τῶν μερῶν τῆς παραστάσεως τῆς προηγουμένης ἐσπέρας. Οἱ θαμισταὶ τῶν θεάτρων αὐτῶν θὰ ἐνθυμῶνται ἀκόμη βεβαίως πάντα ταῦτα τὰ ποικίλα ἐπεισόδια καὶ δὲν θὰ λησμονῶσι μεταξὺ ὄλων καὶ τὸν κύνα Ἐρνάνην, ἀποκληθέντα οὕτω ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου φιλομουσίας του, διότι εἰσερχόμενος εἰς τὸ θέατρον ἄνευ, ἐννοεῖται, πληρωμῆς εἰσόδου, πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ κυρίου του καὶ εἴτε εὐρίσκων εἴτε μὴ εὐρίσκων αὐτόν, ἀνήρχετο εἰς ἐν τῶν θρανίων καὶ παρέμενε προσεκτικῶς ἀκροώμενος

τὸ μελοδράμα μέχρι τοῦ τελευταίου ἤχου. Καὶ θὰ ἐνθυμῶνται ἀκόμη τὴν ἀγανάκτησιν, ἣν ἠσθάνετο τὸ φιλόμουσον κοινὸν τοῦ *Ἀπόλλωρος* ὅτε κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παθητικωτέρας μελωδίας ἀντήχου ἐξαίφνης πιστολισμοὶ καὶ ὀρμαγδὸς καὶ πάταγος καταχθόνιος χειροκροτημάτων ἱμῶν καὶ ράβδων κρουομένων ἐπὶ τῆς τραπέζης, προερχόμενος ἐκ τοῦ γειτονικοῦ *Ἄντρου τῶν Νυμφῶν*, ὅπερ ἐφαίνετο μεταβαλλόμενον καθ' ἑκάστην ἐσπέραν εἰς Ἄντρον Κυπλώπων.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ ΑΝΝΙΝΟΣ

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΑΙ ΧΕΙΡΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΕΙΡΟΚΤΙΑ

Ὅσον παράδοξον καὶ ἂν φανῇ ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ὑγειολόγους, οἱ ὅποιοι οὐδὲ μνείας κἂν ἀπλῆς ἀξιοῦσιν αὐτὸ ἐν ταῖς μακραῖς αὐτῶν περὶ ὑγεινῆς συγγραφαῖς, ἔχει ἐν τούτοις καὶ τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ χρῆζει τῆς ἡμετέρας προσοχῆς ὅσον καὶ τὸ περὶ λαίμου καὶ λαίμοδετων ζήτημα, περὶ οὗ ἐσχάτως ἐγράφησαν ἐν τῇ *Ἐστία* ὀλίγα τινὲς σημειώσεις.

Καὶ δὲν γνωρίζομεν ἡμεῖς πρῶτοι, ὅτι αἱ χεῖρες, διὰ νὰ διατηρηθῶσιν εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ νὰ δύνανται νὰ ἐκτελῶσιν εὐσυνειδήτως τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα των καθήκοντα, ἔχουν ἀνάγκην πολλῶν περιποιήσεων καὶ ἀδικόπων περιθάλψεων, διότι καὶ οἱ προπάτορες ἡμῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐγνώριζον τοῦτο.

Δὲν ἐνθυμοῖμαι τώρα ἀκριβῶς ποῦ τῆς Πεντατεύχου τοῦ Μωϋσεῦς ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἢ χρῆσις τῶν χειροκτίων παρὰ ταῖς φλογεραῖς κόραϊς τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ, αἱ ὅποιοι ἐν ᾧ ἐφύλασσον καὶ ἐπότιζον τὰ πρόβατα τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἀγελάδας τοῦ πατρὸς των, ἐφρόντιζεν συχρόνως καὶ περὶ τῆς ἀβρότητας τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν των, ὅσον καὶ αἱ μᾶλλον φιλάρεσκοι δεσποινίδες τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Ὀμηρος φαίνεται μὴ ἀγνοῶν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν χειροκτίων ἢ χειροθηκῶν, εὐχὴ βεβαίως τοιοῦτων, οἷα κατὰ μυριάδας μᾶς τὰ στέλλει ἡ Εὐρώπη, διότι ἐν τινι χωρίῳ τῆς Ὀδυσσεΐας, τὸ ὁποῖον ἀφίνω εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν περιέργειαν καὶ τὴν ὄρεξιν νὰ τὸ εὖρωσιν, ἀναφέρει ὅτι ἐφόρει τοιαῦτα καὶ ὁ γέρον Λαέρτης.

Περὶ τῶν Περσῶν, παρ' ὧν πολλὰ πράγματα ἐδανείσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ Ἕλληνες, μᾶς λέγει ὁ Ξενο-